

Královéhradecká městská kancelář zvláště ve světle přímých zpráv z tamních dochovaných register z doby předbělohorské

JANA VOJTÍŠKOVÁ – VÍT ŠEBESTA

ABSTRACT: Hradec Králové city office, in particular in light of the direct reports from preserved local registers from the period before the Battle of White Mountain

The presented study reconstructs the appearance of the Hradec Králové city office using the results currently obtained from a long-term research study looking in this case at the preserved Hradec Králové register from the period before the Battle of White Mountain, which together with other preserved city registers represents one of the most interesting and valuable sources which come from the city environs.

Current diplomatic analysis suggests that during the last quarter of the 16th century, office staff managed both a register primarily for contact with representatives of the chivalry and governing classes, and a register for correspondence with lords. We can be sure that there was at least one more register for issuing documents involving contacts between cities. The importance of this East Bohemia city means it may well be that the office may have managed at least one special register for contact with district offices, the King or Queen and their chamberlains. In both these Hradec Králové registers, we can find a number of documents mentioning the fact that the Hradec Králové office held a register of law suits, which recorded cases caught to the city court. The absence of duplicates or document concepts such as vidimus, patents, passports, receipts, notices and evidence pages in the preserved registers brings up the question as to whether the Hradec Králové office had another type of register which would have been used for concepts or duplicates of documents of this kind which were issued. Should that be the case, this would confirm an even higher level of sophistication of the book-keeping and office system used by the Hradec Králové city office.

It appears that one of the ways to measure the level of sophistication for individual city offices is the method by which registers are managed. Basically, it seems that more important cities have a more sophisticated system for keeping an overview of correspondence sent and other documents in city offices. In other words, in this sense city and town registers represent a valuable historical source which also reflects the importance and sophistication of specific towns and cities. The Hradec Králové city office offers clear evidence that it was one of the most developed offices in the Kingdom, whose archives have unfortunately seen significant losses over the centuries

KEY WORDS: Hradec Králové – City office – City writer – Registers – Communication

CONTACTS: PhDr. Jana Vojtíšková, Ph.D., Filozofická fakulta Univerzity Hradec Králové, jana.vojtiskova@uhk.cz;
Mgr. Vít Šebesta, Filozofická fakulta Univerzity Hradec Králové; vit.sebesta@uhk.cz

Městské raně novověké dějiny mohou být nahlíženy prostřednictvím rozmanitých pramenů, jejichž výpovědní hodnota může být taktéž různá. Předkládaná studie¹ využívá k re-

¹ Stať je výstupem Specifického výzkumu č. 2112 s názvem Královéhradecká registra v době předbělohorské. Vít Šebesta je absolventem magisterského studia Historie na FF UHK a studentem navazujícího magisterského studia Archivnictví tamtéž.

konstrukci podoby královéhradecké městské kanceláře dosavadní výsledky dlouhodobého výzkumu², zaměřující se v tomto případě na dochovaná královéhradecká registra z doby předbělohorské³, jež společně s dalšími zachovanými městskými registry představují jeden z nejzajímavějších a nejcennějších pramenů, které pocházejí z městského prostředí.⁴ Jejich interpretaci můžeme dospět k celé řadě naprosto zásadních informací, které dotvářejí obraz o podobě měst a jejich kanceláří příslušného období.⁵

Úvod do problematiky městských register

Registra bývají v posledních letech využívána zvláště při výzkumu korespondenční praxe městských rad.⁶ Ta se ve sledované době uskutečňovala prostřednictvím tzv. misivů, listů poselacích, které svou podstatou představovaly přechodný typ mezi listem a listinou.⁷ Misivy obsahovaly pouhá sdělení bez moci závazné a bývaly pro mimoměstskou korespondenci vydávány v podobě tzv. listů zavřených (*litterae clausae*),⁸ které uzavírala pritištěná pečeť, zpravidla sekretní, ochraňovaná na některých dochovaných misivech papírovým krytem. Misivy vydávané městskou kanceláří měly v době předbělohorské několik hlavních částí, plně rozepisovaných. Jednalo se o *adresu*, umístěvanou na vnější část písemnosti kolmo k řádkům vnitřního textu, *salutaci*, *naraci*, *dispozici*, *závěr*, *závěrečnou kurtoazii*, *datovací formulí a podpis*. Podle potřeby mohlo být připojeno *postskriptum*.

Vzhledem k pomíjivosti sdělovaného obsahu bývaly ovšem misivy po uplynutí doby jejich aktivního působení skartovány. Z tohoto důvodu se jich do dnešních dnů dochoval

- 2 Oba autoři budou ve výzkumu královéhradecké městské kanceláře v době předbělohorské pokračovat i v roce 2013, kdy je plánován diplomatický rozbor veškerého dochovaného královéhradeckého písemného materiálu z činnosti městské kanceláře. Zvláštní pozornost bude věnována detailnějšímu mapování chodu městské kanceláře a písařům. Hlavním výstupem by měla být monografie, jež bude vydána v roce 2014.
- 3 SOKA Hradec Králové, fond Archiv města Hradce Králové (dále AM), *Registra 1588–1590, 1597–1608 (Kniha dopisů urozeným)*, inv. č. 315, kniha č. 26 (tato registra budeme na základě diplomatického rozboru, který odhalil nesrovnalosti s datací uváděnou v inventáři, vymezovat lety 1587–1591, 1596–1608; *Registra 1591–1596 (Kniha dopisů urozeným)*, inv. č. 316, kniha č. 27 (tato registra budeme dále citovat jako registra (1590) 1591–1597).
- 4 O registrech pocházejících např. z královské kanceláře srov. Jaromír ČELAKOVSKÝ, *O domácích a cizích registrech, zvláště o registrech české a jiných rakouských dvorských kanceláří*, Rozpravy Královské české společnosti nauk 7, Praha 1890; Zdeněk KRISTEN, *Listy poselací a jejich registra v královské kanceláři české až do Bílé Hory*, s. 1–109; Václav LETOŠNÍK, *Registra otevřených listů české kanceláře*, Časopis archivní školy (dále ČAŠ) 3, 1926, s. 36–63, ČAŠ 4, 1926–1927, s. 49–102; Zdeněk KRISTEN, *K otázce register a registrování listů poselacích v české kanceláři dvorské na počátku XVII. století*, ČAŠ 9–10, 1933, s. 218–234.
- 5 Z posledních významnějších souhrnných prací o jednotlivých městských kancelářích a jejich personálu předbělohorského období jmenujme např.: Hana JORDÁNKOVÁ – Ludmila SULITKOVÁ, *Brněnská městská kancelář v předbělohorském období (Prosopografická a diplomatická studie)*, SAP 45, 1995, s. 191–510.; Vladimír SPÁČIL, *Písaři a kanceláře města Olomouce do roku 1786*, Olomouc 2001.
- 6 K tomu srov. naposledy Jana VOJTÍŠKOVÁ, *Písemná komunikace mezi českými královskými městy v době předbělohorské na příkladu Nového Města pražského a polabského pětíměstí*, Praha 2011. Zde i přehled domácí a významnější zahraniční literatury k tématu.
- 7 Ivan HLAVÁČEK, *Diplomatika*, in: Ivan HLAVÁČEK – Jaroslav KAŠPAR – Rostislav NOVÝ, *Vademecum pomocných věd historických*, Jinočany 2002, s. 211.
- 8 K uzavřeným listům soukromého charakteru, nevyjímaje listy milostné, a jejich zapečetování v době středověku a raného novověku srov. Hermann MAUÉ, *Verschlossene Briefe – Briefverschlussiegel*, in: Dieter HEIMANN – Ivan HLAVÁČEK (Hrsg.), *Kommunikationspraxis und Korrespondenzwesen im Mittelalter und in der Renaissance*, Paderborn – München – Wien – Zürich 1998, s. 205–231.

pouze nepatrný zlomek,⁹ přestože lze již s jistotou tvrdit, že v době předbělohorské byly v městské kanceláři nejčastěji vyhotovovanou písemností.¹⁰

Absenci misivů nahrazuje, byť s mezerami, případně dochovaný soubor městských register, jež zachycují v podobě konceptů či opisů písemnou produkci příslušného města určitého období.¹¹ Soustředíme-li naši pozornost na současnou diplomatickou terminologii,¹² je možno definovat registra jako pomocné kancelářské knihy vedené ve vydavatelově kanceláři, do nichž se zpravidla zapisovaly písemnosti z kanceláře vycházející. Registra z tohoto hlediska dělíme na všeobecná, v nichž se evidovaly všechny typy vydávaných písemností bez rozdílu, a na speciální, která se dělila např. podle užívaného jazyka,¹³ podle teritoria nebo dle obsahu.¹⁴ Městská registra obsahovala zpravidla vedle konceptů či opisů listů poselacích i další kategorie diplomatického materiálu.¹⁵ Jedná se zejména o list zachovací,¹⁶ list věřící,¹⁷ vidimus,¹⁸ list příznávací,¹⁹ list fedrovní,²⁰ kvitanci,²¹ svědomí (svědectví, list

9 S misivou se můžeme výjimečně setkat mezi spisovým materiálem příslušného města z předmagistrátního období, popř. je možno je dohledat v Topografické sbírce F v Archivu Národního muzea (dále ANM). Hovořit však můžeme spíše o jednotlivinách, které se dochovaly náhodně nebo pro svou soudobou výpovědní hodnotu.

10 K tomu srov. např. závěry z výzkumu předbělohorské novoměstské kanceláře: J. VOJTÍŠKOVÁ, *Písemná komunikace*, zvl. s. 108–111.

11 Podoba konceptu, resp. jeho částí se shoduje s výsledným uspořádáním listu poselacích. Textové záznamy se v případě konceptů liší od misivů pouze častějším používáním zkratk, což je ovšem pochopitelné, a obvykle nerozepsáním adresy a salutace. Oproti konceptům je u originálu misivu připojován podpis. Konečné podobě misivu se velice blíží opisy odesílané korespondence.

12 V praxi se setkáváme s pojmem registra i u některých původních názvů knih, které neevidují písemnosti kanceláří vydávané. Pro některá takováto „registra“ je synonymem soudobé označení „počty“; jedná se tedy o knihy evidující finanční záležitosti (ať již jde čistě o knihu finančního charakteru či o pramen obsahující i další kategorie informací). V ostatních případech bylo pravděpodobně motivací použít v názvu knihy pojmu registra v souvislosti s evidenčním charakterem písemnosti. Podrobněji Jana VOJTÍŠKOVÁ, *Ke komunikaci měst v době předbělohorské (Korespondence mezi Novým Městem pražským a královskými městy středního Polabí)*, disertační práce na KPVHAS FF UK v Praze, Praha 2007, s. 72–73.

13 Příkladem dvojjazyčnosti ve vedení register jsou poměry v jihlavském prostředí, kde jsou dochována registra česká a německá. Sedm českých svazků mapuje období let 1573–1615, čtyři německé, obsahující i zápisy latinské, léta 1573–1613. Společná česko-německá řada je tvořena dvěma svazky z let 1625–1638. Podrobněji srov. Vít KŘESADLO, *Jihlavská česká městská registra v letech 1573–1574*, Západní Morava 1, 1997, s. 88–93.

14 I. HLAVÁČEK, *Diplomatika*, in: I. HLAVÁČEK – J. KAŠPAR – R. NOVÝ, *Vademecum*, s. 215.

15 K tomu srov. např. J. VOJTÍŠKOVÁ, *Písemná komunikace*, s. 109–111.

16 V *listech zachovacích* potvrzovala městská rada příjemci zpravidla jeho manželský původ a dosavadní spořádaný život.

17 V *listech věřících*, jež mívaly velmi rozmanitý obsah, městská rada potvrzovala vlastníkovi písemnosti pravdivost informací v určité záležitosti.

18 *Vidimus* byl listinou, která ověřovala znění určité písemnosti formou insertu.

19 *Listy příznávací* byly vydávány jménem příslušného města a byly předkládány berníkům příslušného kraje. Jednalo se v podstatě o jakási soudobá daňová přiznání. Vzhledem k tomu, že se platilo několik typů daní, vystavoval se na každou z nich v příslušném termínu splátky samostatný list příznávací.

20 *List fedrovní* byl doporučujícím listem, v němž představitelé městské rady umožňovali námezdním silám odchod za prací či povolovali osobám bez finančního zajištění žebrotu.

21 *Kvitance* je listinou, kterou věřitel potvrzuje dlužníkovi, že od něho obdržel plnění v plném rozsahu či jeho určitou část.

svědečný),²² půhon,²³ důhon,²⁴ list výhostní (výhost),²⁵ patent (otevřený list),²⁶ rukojemství,²⁷ transumpt,²⁸ supliku,²⁹ pas³⁰ a list mocný (plnomocenství, plnou moc)³¹.

Zmínku učiníme i o začlenění register do soustavy městských knih. Podle vypracovaných typologií Václava Vojtíška z roku 1915,³² Jiřího Čarka z roku 1956³³, Rostislava Nového z roku 1963³⁴ a Ludmily Sulitkové z roku 2004³⁵ můžeme městská registra zařadit jednak do širší skupiny knih, které sloužily k *pojištění právních potřeb města jako celku i jednotlivých příslušníků městských aglomerací*, jednak mezi *knihy městské správy v užším slova smyslu*, k nimž náleží vedle register mj. také kopiáře³⁶, knihy obnov rad a formuláře³⁷. Zárodky těchto typů úředních dokumentů můžeme sledovat již v době počátků městských knihových systémů u tzv. pamětních knih, které představují pro svůj smíšený charakter písemného materiálu východisko pro další vývoj úředních knih městské provenience. Registra jakožto specializované písemné pomůcky ryze administrativní povahy se v městských kancelářích začala objevovat v souvislosti s rozvojem a nárůstem písemné agendy v průběhu 15. a na počátku 16. století, přičemž předpokladem pro jejich zavedení byla vyspělost místního kancelářského a knihového systému.³⁸ Zlatým věkem aktivního využívání tohoto

22 *Svědomí* neboli svědectví bylo ověřeným písemným záznamem výpovědi v určité záležitosti.

23 *V půhonu* iniciovaném představiteli městské rady, resp. soudu byla příjemci oznamována žaloba a jeho pohnání před městský soud.

24 *Důhon*, tedy opakovaná žaloba, se odesílala v případě nedostavení se ve stanoveném termínu před městský soud.

25 *Ve výhostním listu* potvrzovala vrchnost příjemci písemnosti propuštění z poddanství.

26 *Patent* neboli *list otevřený* byl písemností s pětitištěnou pečetí, obsahově velmi rozmanitou, která přiznávala příjemci určitá práva.

27 *Rukojemství* představuje písemnou smlouvu, v níž se ručitel vůči věřiteli zavazuje splnit povinnost dlužníka, jestliže tak v čase splatnosti neučiní sám dlužník.

28 *Transumpt* byl ověřenou kopií originální listiny, kterou mohl v právních záležitostech nahrazovat.

29 *Supliky* neboli *žádosti* mívaly velmi rozmanitý obsah.

30 *Pas* byl osvědčením, v němž bylo najaté síle radou potvrzováno dokončení smluvené práce a její zaplacení.

31 *V listech mocných* potvrzovali představitelé města udělením plné moci určené osobě, že je oprávněna jednat jejich jménem či jménem jiných osob, které jsou v listu zmíněny.

32 Václav VOJTÍŠEK, *O studiu městských knih českých*, VČA 24, 1915. (reprint in: Václav VOJTÍŠEK, *Výbor rozprav a studií*, Praha 1953, s. 52–85, zde s. 80).

33 Jiří ČAREK a kol., *Městské a jiné úřední knihy Archivu hlavního města Prahy*, Praha 1956, s. 15–20.

34 Rostislav NOVÝ a kol., *Soupis městských knih českých od roku 1310 do roku 1526*, AUC – Philosophica et historica 4, 1963, s. 152.

35 Ludmila SULITKOVÁ, *Vývoj městských knih v Brně ve středověku (v kontextu vývoje městských knih v českých zemích)*, Praha 2004, s. 77–78.

36 *Kopiář* je chápán jako pomocná kancelářská kniha (někdy ovšem i jako pomůcka archivní), do které bývaly opisovány, zpravidla v plném znění, všechny nebo všechny důležitější listiny a jiné písemnosti, jež kancelář obdržela. Podle potřeby mohl být kopiář strukturován podle chronologického hlediska, podle hierarchie vydavatelů apod. (I. HLAVÁČEK, *Diplomatika*, in: I. HLAVÁČEK – J. KAŠPAR – R. NOVÝ, *Vademecum*, s. 205–206). Z uvedeného pojetí vyplývá, že nelze pojem registra zaměňovat s termínem kopiář.

37 *Formuláře* byly vzorníky obsahující ukázky vydávaných písemností, podle nichž písaři vyhotovovali nové.

38 Z dochovaných městských register do roku 1526 jmenujme: pro město České Budějovice (R. NOVÝ a kol., *Soupis*, s. 59–60) – Kopiář korespondence 1503–1505 (kniha obsahuje vedle různých sdělení městům opisy statut, svědectví apod.), Kniha konceptů městské korespondence (fragment) 1520; pro město Cheb (tamtéž, s. 78) – Kniha korespondence 1457–1468 (převažují opisy odesílaných písemností nad doručeními), Knihy korespondence (Kopialbücher) 1513–1515, 1516–1518, 1522–1524, 1525–1527; pro město Olomouc (tamtéž, s. 130–131) – Kopiář a konceptář městské korespondence 1424–1580, Kniha korespondence městské rady 1510–1522 (odeslané i přijaté); pro město Znojmo (tamtéž, s. 196) – Kopiář městské korespondence 1453–1479, obsahující přepisy odesílaných i došlých písemností.

typu písemností byla především doba předbělohorská. Ovšem ani toto relativně dlouhé období nebylo z hlediska jejich podoby i způsobu využívání zcela homogenní.

Dochovaná hradecká městská registra v kontextu dnešního Královéhradeckého kraje

Abychom docenili význam dochovaných královéhradeckých register, je na tomto místě třeba nejprve připomenout, že se v oblasti dnešního Královéhradeckého kraje dochovala registra pouze v případě měst Chlumce nad Cidlinou, Dvora Králové nad Labem a Trutnova.³⁹ Hodnotíme-li *Kopiář města Chlumce nad Cidlinou (1613) 1614–1649*⁴⁰ z hlediska diplomatického, je nezbytné upozornit, že se ve skutečnosti nejedná o kopiář, ale o knihu, u níž výrazně převažují rysy register.⁴¹ Vedle konceptů a místy i opisů odesílané korespondence, určené rozličným adresátům, se v knize ojediněle setkáváme i s opisy doručené korespondence; z tohoto důvodu pravděpodobně v minulosti vznikl název, který je uveden v inventáři.⁴² Z kanceláře věnného města Dvora Králové se dochoval jednak *Manuál listovní m. Dvoru n. Labem (1587, 1596) 1600–1609 (1636)*⁴³, konceptní registra, jež vedle převažujících konceptů odesílané korespondence ojediněle obsahují např. i kvitance, plnomocenství, vysvědčení či rukojemství, fragment konceptních register z roku 1620.⁴⁴ V případě městské kanceláře věnného města Trutnova máme dochovány tři městské knihy označované jako kopiář.⁴⁵ Po jejich prozkoumání je zřejmé, že první dva (*Kopiář listů od práva m. Trutnova zaslaných v letech 1603–1614* a *Kopiář města Trutnova nad Úpou (1596) 1604–1614 (1620)*) jsou ve skutečnosti registry, třetí, *Kopiář města Trutnova nad Úpou 1606–1621*,⁴⁶ naplňuje definici kopiáře.⁴⁷ Shrneme-li dosavadní poznatky o dochovaných registrech v uvedených třech městech, ukazuje se na základě pramenné sondy, že jejich městská kancelář vedla v době předbělohorské pravděpodobně jen jednu řadu register pro zachycování vydávaných listů poselacích. Otázka, zda byla v tamních kancelářích vedena ještě jiná registra pro evidenci ostatních vydávaných písemností, zůstává zatím otevřená. Pouze podrobná pramenná sonda do souboru tamních dochovaných předbělohorských knih a spisového materiálu by mohla dát uspokojivější odpověď. Tento úkol tedy na svého zpracovatele teprve čeká.

39 K tomu srov. jako vstup do problematiky studii: Jana VOJTÍŠKOVÁ, *Registra a kopiáře městské korespondence dochované v oblasti Královéhradecka a Trutnovska*, Východočeské listy historické (dále VLH) 23–24, 2005, s. 457–478.

40 SOKA Hradec Králové, fond AM Chlumec nad Cidlinou, *Kopiář města Chlumce nad Cidlinou 1614–1649*, inv. č. 157, kniha č. 147. K diplomatické charakteristice chlumeckých register srov. J. VOJTÍŠKOVÁ, *Registra a kopiáře*, s. 462–463. Kniha se též stala tématem práce Čestmíra PELIKÁNA, *Registra městské korespondence města Chlumce nad Cidlinou z let (1610) 1614–1649*, Sborník prací východočeských archivů 13, 2009, s. 131–162. Zápisy z roku 1610 však autoři této studie v registrech nenašli.

41 Tomuto závěru odpovídá i soudobý záznam v úvodu knihy, který sděluje, že se jedná o *Manuál přípisu psaní od úřadu města Chlumce nad Cidlinou všelijakých poselacích roku 1614 za primátora a purkmistra Petra Brodského*.

42 Z dalších, vzácně se vyskytujících diplomatických kategorií, jmenujme list mocný, půhon a důhon.

43 SOKA Trutnov, AM Dvůr Králové nad Labem, *Manuál listovní m. Dvoru n. Labem 1600–1609*, bez inv. č. K tomu srov. VOJTÍŠKOVÁ, *Registra a kopiáře*, s. 465–466.

44 Tamtéž, *Kopiář – I list (1620)*, bez inv. č.; Srov. J. VOJTÍŠKOVÁ, *Registra a kopiáře*, s. 466–467.

45 Tamtéž, s. 467–470.

46 SOKA Trutnov, AM Trutnov, *Kopiář listů od práva m. Trutnova zaslaných v letech 1603–1614*, *Kopiář města Trutnova nad Úpou 1604–1610*, *Kopiář města Trutnova nad Úpou 1606–1621*, bez inv. č.

47 Kniha představuje v oblasti Královéhradecka skutečný unikát, protože se jedná o jediný dochovaný exemplář tohoto druhu ve vymezené oblasti.

Sledovaná registra korespondence v kontextu dalších dochovaných královéhradeckých městských knih z doby předbělohorské

Odlíšná situace je v tehdejší metropoli východních Čech – v Hradci Králové, kde se do dnešních dnů dochovala specializovaná registra, náležející původně do nesporně velmi rozsáhlého knižního fondu tohoto předbělohorského věnného města. Při pročitání Dějin P. Františka de Paula Švendy (1741–1822), jež byly v Hradci Králové vydány v letech 1799–1814,⁴⁸ je zřejmé, že Švenda měl ještě k dispozici mnohem více materiálu než dnešní badatel, jenž se musí spokojit jen s nepatrným zlomkem. Ten tvoří: *Kniha pamětní 1532–1757 (Liber documentorum I.)*, *Rejstřík prodeje dříví 1536*, *Kniha počtů 1589–1591*, *Kniha svatebních smluv 1562–1622 (Liber obligationum conjugalium)*, *Trhová kniha 1532–1583 (Liber emtionum)*, *Trhová kniha 1588–1602 (Liber emtionum luteus)*⁴⁹, *Trhová kniha 1575–1667 (Liber emtionum albus I.)*, *Trhová kniha 1604–1690 (Liber emtionum viridis II.)*, *Registra vydání z důchodu městského 1605*, *Trhová kniha 1617–1682 (Liber emtionum albus III.)*, *Kniha závětí 1612–1745 (Liber testamentorum V.)*, *Inventář koní a dobytka ostatního v obecních dvorech chovaného 1615*, *Kniha smluv 1616–1706 (Liber contractum VI.)*, *Kniha smluv na nájem a prodej masných krámů (též zápisy cechovních pořádků) 1560–1803*, *Registra rychtářská města Hradce Králové 1617–1624*.⁵⁰ K těmto patnácti městským knihám je třeba připočíst dvojce konceptní registra korespondence, jež jsou předmětem našeho bádání,⁵¹ dále *Registra rukojemství 1577–1581*, taktéž nepravá registra,⁵² dochovaná ve Strahovské knihovně, a *Registřík purkmistrovskéj 1557*⁵³, který je uložen v Archivu Národního muzea. Celkem se tedy, pokud zatím víme, dochovalo 19 královéhradeckých městských knih, které pocházejí z doby předbělohorské.⁵⁴ Další pramenné sondy v rámci dochovaného královéhradeckého souboru úředních písemností však v budoucnu nepochybně přinesou nové informace o těchto, popř. i dalších typech úředních knih vedených v tamní městské kanceláři.⁵⁵

48 Srov. např. František de Paula ŠVENDA, *Druhý železný obraz města Králové Hradce nad Labem*, Hradec Králové 1804, mapující léta 1596–1618. Další výzkum by se měl v budoucnu zaměřit na sledování použitých pramenů právě ve Švendových Dějinách.

49 V dochovaných registrech korespondence nejsou odkazy na trhovou knihu výjimečně.

50 SOKA Hradec Králové, fond AM Hradec Králové, *Kniha pamětní 1532–1757 (Liber documentorum I.)*, inv. č. 307, kn. č. 18; *Rejstřík prodeje dříví 1536*, inv. č. 59; *Kniha počtů 1589–1591*, inv. č. 326a, kn. č. 37a; *Kniha svatebních smluv 1562–1622 (Liber obligationum conjugalium)*, inv. č. 330, kn. č. 41; *Trhová kniha 1532–1583 (Liber emtionum)*, inv. 333, kn. č. 44; *Trhová kniha 1588–1602 (Liber emtionum luteus)*, inv. č. 334, kn. č. 45; *Trhová kniha 1575–1667 (Liber emtionum albus I.)*, inv. č. 335, kn. č. 46; *Trhová kniha 1604–1690 (Liber emtionum viridis II.)*, inv. č. 336, kn. č. 47; *Registra vydání z důchodu městského 1605*, inv. č. 326b, kn. č. 37b; *Trhová kniha 1617–1682 (Liber emtionum albus III.)*, inv. č. 337, kn. č. 48; *Kniha závětí 1612–1745 (Liber testamentorum V.)*, inv. č. 129, kn. č. 418; *Inventář koní a dobytka ostatního v obecních dvorech chovaného 1615*, inv. č. 101; *Kniha smluv 1616–1706 (Liber contractum VI.)*, inv. č. 430, kn. č. 141; *Kniha smluv na nájem a prodej masných krámů (též zápisy cechovních pořádků) 1560–1803*, inv. č. 454, kn. č. 165; *Registra rychtářská města Hradce Králové 1617–1624*, inv. č. 514, kn. č. 225.

51 Tj. registra (1590) 1591–1597 a registra 1587–1591, 1596–1608.

52 Strahovská knihovna, *Rejstřík rukojemství města Hradce Králové počínaje léta 1577*, rkp. sign. DE V 3.

53 ANM, Topografická sbírka F, Hradec Králové, *Registřík purkmistrovskéj 1557*, bez inv. č.

54 Z dosavadních poznatků se jeví jako zajímavý rok 1532, kdy jsou nově založeny dvě městské knihy, obě dochované: pamětní kniha a trhová kniha. Zdá se být více než pravděpodobné, že v kanceláři mohlo dojít k významnějšímu zásahu do knihového systému. Další výzkum, jež bude oběma autory realizován v průběhu roku 2013, by se měl tímto problémem zabývat detailněji. (Srov. pozn. 2.)

55 Srov. pozn. 2.

Vytvoření přehledu o dochovaných královéhradeckých knihách není samoúčelné. Jeho prostřednictvím můžeme nahlížet na typy městských knih, které s určitostí hradecká městská kancelář vedla. Z uvedených názvů vyplývá, že se jedná o typické druhy písemností, používané i v dalších královských městech. Jejich specifčnost a stupeň vyspělosti sledované městské kanceláře může v případě torzovitosti dochovaného písemného materiálu poskytnout jen podrobná analýza.

Královéhradecká městská kancelář ve světle dosavadních výzkumů

Předně je nutno konstatovat, že o hradecké městské kanceláři toho víme zatím velmi málo. Souhrnný přehled tak stále čeká na svého zpracovatele.⁵⁶ Jeho role je však významně ztížena, jak již zaznělo, absencí potřebného množství materiálu.⁵⁷ Výše citované městské knihy totiž současně představují vůbec nejstarší dochovaný královéhradecký knižní materiál úřední proveniencí. Výjimkou je pouze fragment *kopiáře z roku cca 1406*, *Knihy městských počtů 1497*,⁵⁸ *Počty purkmistrů 1504*,⁵⁹ *Rejstřík na prodej dřeva 1508*⁶⁰ a *Registra luhů a luk v Lochenicích 1519–1521*⁶¹, tedy knihy finančního charakteru.

Prozatím můžeme říci, že hradecká městská kancelář s jistotou existovala po polovině 14. století, kdy je k roku 1362 fyzicky dochována tamní městská pečeť, symbolizující v tomto případě zformovanou a vlastními představiteli vybavenou městskou komunitu.⁶² Snad bychom se neměli vzhledem k hospodářskému i společenskému rozvoji a významu města mýlit, budeme-li její zárodky fungování předpokládat již před polovinou 14. století. Připomeňme v této souvislosti, že se z let 1310–1311 dochovaly naše nejstarší městské knihy.⁶³ Zvláště je v této souvislosti zajímavá kniha novobydžovská,⁶⁴ která pochází ze stejného regionu i ze stejného tehdejšího právního okruhu, tj. magdeburského.

Naše pozornost je však upřena na dobu předbělohorskou, kdy již můžeme očekávat konsolidovaný, fungující úřad, jehož podoba byla odvozena z potřeb obyvatel tehdejšího města, jež se v době předbělohorské s Kutnou Horou řadilo po Starém a Novém Městě mezi nejlidnatější česká města.⁶⁵ Právě tato logická rovnice dává tušit, že rekonstruujeme zvláště ve světle přímých zpráv podobu jedné z nejnapsanějších městských kanceláří tehdejšího Českého království.

56 K tomu srov. pozn. 2.

57 Obdobně je situace komplikovaná u dvou nejvýznamnějších městských kanceláří doby předbělohorské: staroměstské a novoměstské.

58 SOKA Hradec Králové, fond AM Hradec Králové, *Berní rejstřík 1398–1402–1403*, inv. č. 290, kn. č. 1.

59 ANM, Topografická sbírka F, Hradec Králové, *Počty purkmistrů 1504*, bez inv. č.

60 SOKA Hradec Králové, fond AM Hradec Králové, *Rejstřík na prodej dřeva 1508*, karton č. 35, inv. č. 46.

61 SOKA Hradec Králové, fond AM Hradec Králové, *Registra luhů a luk v Lochenicích 1519–1521*, inv. č. 291a, kn. č. 2a.

62 Tato pečeť je součástí přiznávacího listu Karlu IV. z 21. června 1362, který však byl pravděpodobně vyhotoven v panovnické kanceláři, protože ze stejného dne pocházejí i listy dalších měst. (Antonín HAAS, *Archiv české koruny 1158–1935*, inventář ASMV Praha 1901, č. 830–841. Na pečeti je doložen český lev.) Nejstarším dochovaným produktem diplomatické činnosti hradeckého městského notáře, jenž je opatřen městskou pečetí, je revers pro Alžbětu Pomofanskou z 15. září roku 1363. (Dochované rewersy dalších věnných měst – mýtský a chrudimský – jsou datovány k 21. září téhož roku; nebyly tedy napsány společně s hradeckým. (*CIM II.*, č. 406. Nejen k hradecké městské kanceláři srov. Pavel BĚLINA, *Ze správní a hospodářské agendy města Hradce Králové ve 14. a na počátku 15. století*, Sborník archivních prací (dále SAP 23, 1973, s. 156–191.)

63 Staroměstský Liber vetustissimus, novobydžovská kniha svědomí a chebská kniha psanců. K tomu srov. naposledy Hana PÁTKOVÁ (ed.), *Liber Vetustissimus Antiquae Civitatis Pragensis. Život jedné středověké městské knihy*, Praha 2011.

64 K tomu srov. Jan KAPRAS, *Knihy svědomí města Nového Bydžova z let 1311–1470*, Praha 1907.

65 Srov. např. J. VOJTÍŠKOVÁ, *Písemná komunikace*, zvl. s. 64–75.

Z doby předbělohorské máme již doloženou zmínku o působnosti tří radních písařů, mezi něž bylo rozděleno vedení rozsáhlé agendy s výjimkou písemnosti finančního charakteru, jež obstarávali písaři důchodní.⁶⁶ Ti jsou k roku 1535 uváděni dva, J. Mikulka⁶⁷ se zmiňuje o třech; nepřipojuje ovšem bližší časový údaj ani pramen, ze kterého čerpal.⁶⁸ Z činnosti důchodních písařů se dochovala např. *Registra vydání z důchodu městského 1605*,⁶⁹ jež nejsou, s ohledem na jejich finanční charakter, registry v pravém slova smyslu.

Zvláštní pozornost si v souvislosti s výše zmíněným přehledem dochovaných městských knih zaslouží *Registra rychtářská města Hradce Králové 1617–1624*, jejichž písařem byl Jiřík Svěchin z Paumberka, působící u rychtářského práva.⁷⁰ Kniha tedy nepochází z činnosti hradeckých radních písařů a nejedná se ani o registra v pravém slova smyslu. Registra (1590) 1591–1597 dokládají existenci tohoto typu písemnosti již k roku 1591, když u jednoho zápisu odkazují „na registra rychtáře našeho městského“.⁷¹ Prozatím je to nejstarší zmínka o jejich vedení, i když lze předpokládat, že byla vedena i před rokem 1591.

Otevřenou otázkou prozatím zůstává působení samostatného písaře krevního⁷², o němž se dosavadní literatura nezmiňuje.⁷³ V registrech (1590) 1591–1597 se objevuje zpráva o existenci smolné knihy, taktéž obvyklé úřední knihy, a to k roku 1591: „...ale že jest věc při právě našem, abychom z kněh smolných jaké artikule zločinného vyznání zvidimovati a pod pečeti naši vydávati dopustiti měli, ...“.⁷⁴ Kromě této zmínky je dochován ještě starší (byť jen nepřímý) doklad o možném vedení smolných knih v Hradci Králové: zápis v nejstarší dochované pamětní knize datovaný rokem 1536. Zachycuje oznámení od pražského vrchního práva o nutnosti vést tyto dokumenty kvůli záznamu výpovědí osob vyslychaných útrpným právem.⁷⁵

Obdobně jako v jiných městech i v Hradci představoval písařský post možnost dalšího kariérního vzestupu, kdy se písaři později, po složení písařského úřadu, stávali členy městské rady a mohli případně dosáhnout i na post primase. Např. v roce 1591, v době, z níž se nám dochovaly záznamy v registrech korespondence, se primas M. Jan Vodička z naléhavé potřeby, kdy onemocněli dva písaři, dokonce znovu stal na čas předním písařem, přestože mu již bylo 77 let a měl problémy se zrakem. Po čtvrt roce však požádal radu ze zdravotních důvodů o propuštění. Ta mu vyšla vstříc a pověřila vedením úřadu písaře purkrabského sou-

66 SOKA Hradec Králové, fond AM Hradec Králové, *Registra vydání z důchodu městského 1605*, fol. 45v. Další výzkum by se měl detailněji zaměřit na výzkum hradeckých městských písařů. (Srov. pozn. 2.)

67 Jaromír MIKULKA, *Dějiny Hradce Králové do roku 1850*, Hradec Králové 1994–1997.

68 J. MIKULKA, *Dějiny*, s. 224 a 237. I v této oblasti je autory plánován další pramenný výzkum.

69 Citace pramene viz pozn. 50.

70 J. MIKULKA, *Dějiny*, s. 227. K roku 1605 je zmiňován jako písař hradeckého rychtáře Joachim. (*Registra vydání z důchodu městského 1605*, fol. 45v.)

71 *Registra (1590) 1591–1597*, pag. 249.

72 V Koldínově zákoníku z roku 1579 se činnosti krevního písaře věnují odstavce T.III.–VI. Zákoník byl v rámci projektu GAČR č. 404/09/0813 „Práva městská Království českého“ zpracován do podoby moderní kritické edice. Jeho editorkou je společně s Klárou Woitschovou a Jiřím Šoušou i Jana Vojtíšková, která vedle podílu na transkripci textu provedla i podrobný filologický rozbor textu, stanovila pravidla pro transkripci a zajistila jazykovou korekturu tohoto textu spadajícího do českého jazykového vývoje střední doby. Edice je v současné době v tisku.

73 I na tuto problematiku se bude podrobněji zaměřovat další výzkum královéhradecké městské kanceláře. (Srov. pozn. 2.)

74 *Registra (1590) 1591–1597*, pag. 12.

75 *Knih pamětní 1532–1757*, fol. 4r.

du Václava Plácela z Elbinku,⁷⁶ jenž poté vykonával oba posty souběžně.⁷⁷ Aby byly tyto funkce slučitelné, v době konání purkrabského soudu městská rada nezasedala.⁷⁸

Společenský vzestup písařům mnohdy zajistily výhodné sňatky s bohatými nevěstami, což opět praktikovali písaři i v jiných královských městech.⁷⁹ Doloženy máme i případy, kdy po sobě v úřadě následovali členové jedné rodiny, jako v případě Jana Karáska, jenž působil jako přední písař jistě od jara 1531 do roku 1534,⁸⁰ a jeho syna téhož jména. Dále M. Jana Kotoula⁸¹, který je v dochovaných hradeckých pramenech zmiňován k letům 1575–1576 jako písař soudu purkrabství Hradeckého kraje,⁸² a jeho syna Václava, jenž byl v registrech k počátku roku 1591 uváděn jako mladší písař.⁸³ (Je možné, že Václav byl jedním ze dvou písařů, kteří měli někdy v této době onemocnět, jak jsme se zmiňovali výše.) Při studiu tohoto pramene lze také zjistit, že Jan Kotoul byl po jistou dobu (minimálně v roce 1597) hradeckým důchodním písařem.⁸⁴ Mohlo by se snad jednat o Kotoulova druhého syna. A Kotoulovo jméno ještě jednou: v knize svatebních smluv je dvakrát zmiňován M. Štěpán Kotoul. Je více než pravděpodobné, že se jedná o otce Jana Kotoula st. Tito dva muži působili v hradecké městské kanceláři nějaký čas paralelně, jistě však v letech 1563–1566. Jako doklad by mohla sloužit zmínka ve svatební smlouvě z roku 1563 mezi Petrem Drábkem a Anízkou „*Duškový*“, ve které se praví, že k uzavření této smlouvy došlo mimo jiné za přítomnosti „*pana Mistra Štěpána Kotoule, Jana Kotoule a Jana Albusa, písařův radních*“.⁸⁵ Obdobný zápis, ve kterém jsou tito tři muži rovněž uvedeni jako tři radní písaři přítomní při uzavření smlouvy, je zachycen k roku 1566 na fol. BVIIIr.

O chodu kanceláře informuje zápis z roku 1571, kdy byl přijímán třetí písař Pavel Kavinský. V přítomnosti jeho, jeho otce a jiných přátel mu rada dala přečíst instrukci, jež umožňuje nahlédnout do kancelářských poměrů. Pavel se na jejím základě zavázal, že bude zachovávat poslušnost a služební tajemství, že se nebude probírat písemným materiálem bez vědomí svých představených ani do něho nebude nic přepisovat nebo z něho vypisovat. Dále přislíbil, že bude psát úhledně, bez chyb a zkratk, bude pořizovat opisy, dodržovat pracovní dobu a vše, co vyhotoví, dá k nahlédnutí prvnímu nebo druhému písaři, jemu nadřízeným. Bez jejich vědomí rovněž nesměl do kanceláře nikoho pouštět. S náhodnými návštěvníky nesměl rozmlouvat. Po složení přísahy mu byl přiznán roční plat 10 kop 24 grošů českých.⁸⁶

Ohledně písařských platů ještě víme, že si roku 1581 stěžovali M. Jiří Vodička a Adam Levhartický z Levhartic, že za vykonanou práci dostávají malou odměnu. Přednímu písaři tak byl zvýšen roční plat z původních 26 kop na 40 kop grošů míšenských a druhému pí-

76 K tomu srov. pozn. 98.

77 J. MIKULKA, *Dějiny*, s. 235.

78 O purkrabském soudu podrobněji srov. heslo Jany Vojtíškové in: Jaroslava DIVÍŠOVÁ (red.), *Encyklopedie města Hradec Králové*, sv. N–Ž, Hradec Králové 2011, s. 499–500.

79 K tomu srov. J. VOJTÍŠKOVÁ, *Písemná komunikace*, s. 117–118. Srov. též Ivana EBELOVÁ, *Finanční zajištění městských písařů na příkladech kanceláří v Lounech, Žatci a Domažlicích v 16. a počátku 17. století*, in: Ivan HLAVÁČEK – Ivana EBELOVÁ, *Sborník k 70. narozeninám doc. PhDr. Jaroslava Kašpara*, AUC - Philosophica et historica 5, 1996, *Z pomocných věd historických* 14, Praha 1999, s. 47–52.

80 K roku 1534 zmiňuje J. Mikulka též písaře Jakuba (J. MIKULKA, *Dějiny*, s. 186).

81 Na podzim roku 1576 je uváděn jako přední písař (tamtéž, s. 202).

82 *Knihy pamětní 1532–1757*, fol. 168v (k roku 1575) a *Knihy svatebních smluv 1562–1622*, fol. D30r (k roku 1576).

83 *Registra (1590) 1591–1597*, pag. 56.

84 *Tamtéž*, pag. 1656; též *Registra 1587–1591, 1596–1608*, fol. 531r.

85 *Knihy svatebních smluv 1562–1622*, fol. AVIIIr.

86 Srov. dále v závěru edice tohoto záznamu.

saři bylo přidáno 6 kop, takže dostával celkem 32 kop grošů míšenských.⁸⁷ Kromě ročního výdělku si mohli písaři přivydělávat prostřednictvím vedlejších příjmů. Např. od domácího obyvatelstva dostávali za zapsání kšaftu 10 grošů bílých, za vyhotovení zachovacího listu 15 grošů bílých či za zápis do úřední knihy 1 groš bílý.⁸⁸ V hradeckých registrech je k roku 1591 zmiňována odměna, kterou obdrželi písaři za sepsání jakýchsi kvitancí: „...*pisařom našim tolikéž od kvitancí 6g. č. dáno jest*“.⁸⁹ K roku 1605 se dochoval seznam všech tří radních písařů i s platy, které jim byly poskytnuty. Jako přední radní písař je zmiňován Jan Libocký z Libé Hory, jemuž náležel roční plat ve výši dvaceti kop grošů českých, druhým radním písařem byl Jan Tobolecius, odměněný „...*za tři čtvrti léta a sedm neděl*“ čtrnácti kopami grošů českých. A konečně třetí písař Jan Boleslavský obdržel za svou práci 6 kop 30 grošů českých.⁹⁰

Svým vzděláním, mnohdy magisterským či bakalářským, písaři hovořovali místním potřebám. Díky znalosti latiny či němčiny mohli někteří psát i misivy určené do zahraničí. Výjimečně si rada půjčovala písaře odjinud. Důvodem bylo např. v roce 1601 zapůjčení trutnovského písaře pro potřebu zápisu svědků. K roku 1605 je v duchodních registrech dochována zpráva o najmutí tří mládenců z městské školy, kteří vypomáhali s opisem spisů potřebných ke sporu s Janem Kydlínem: „*Dáno třem mládencům školním, kteří v novém pokoji některé spisy potřebné proti Janovi Kydlínovi přepisovali, za práci jich 30 grošů [českých].*“⁹¹ Tato zmínka též vzácně informuje o prostorách, v nichž písaři pracovali. Zvláště je třeba si povšimnout onoho přívlastku, který sděluje, že pro úřední činnost byla v tomto případě využita místnost, jež nebyla dlouhou dobu v provozu. Chceme-li nahlédnout na podobu radnice i prostřednictvím sledovaných register korespondence, uveďme si zmínku v konceptu misivu pro Václava Balbína z Vorličné, v němž hradečtí radní mj. sdělují, aby se Alžběta, sirotek po zemřelém Jiříku Vonkovi, „*v pátek nejprv příští před námi na rathauze v úřednickém pokoji postavila*“.⁹² V tomto případě se nepochybně jedná o jednací síň. O existenci hradeckého archivu se zmiňuje ve své knize J. Mikulka, který uvádí, že kromě domácích písemností Hradečtí uchovávali na žádost Jičinských z roku 1587 po bližší neurčitou dobu i jejich privilegia.⁹³

Jak též informuje J. Mikulka, papír byl prý pro potřeby hradecké městské kanceláře nakupován zpravidla v Praze.⁹⁴ V hradeckých registrech korespondence se nejčastěji vyskytuje filigrán zobrazující portrét svatého Petra v kruhu. Nad ním je umístěno písmeno „R.“. Tento filigrán patří papírně v kladském městě Dušníky.⁹⁵ Knihařské práce a výrobu svíček, jež osvětlovaly kancelářské prostory, zajišťovali hradečtí řemeslníci.⁹⁶

Rozbor dochovaných královéhradeckých register korespondence

Na základě paleografické analýzy byl za jednoho z hlavních písařů dochovaných register korespondence určen soudobou společností uznávaný vzdělanec Václav Plácel (pův. Plácal)

87 Platil převod: 1 gr. č. = 2 gr. míš.

88 J. MIKULKA, *Dějiny*, s. 235, 237.

89 *Registra (1590) 1591–1597*, pag. 18. (Při transkripci respektujeme hláskovou i morfologickou podobu tehdejšího jazyka – srov. např. tvar *pisařom*).

90 *Registra vydání z důchodu městského 1605*, fol. 45v.

91 Tamtéž, fol. 10r.

92 *Registra (1590) 1591–1597*, pag. 263–264.

93 J. MIKULKA, *Dějiny*, s. 237.

94 Tamtéž.

95 František ZUMAN, *České filigrány v XVII. století*, Památky archeologické XXXV., 1927, str. 445.

96 J. MIKULKA, *Dějiny*, s. 237.

z Elbinku (1556–1604). Jeho podpis máme dokonce dochován na straně 1.589 v registrech (1590) 1591–1597.⁹⁷ Plácel působil od roku 1586 jako písař purkrabství Hradeckého kraje a dne 22. dubna 1591 složil ještě přísahu jako přední písař radní; vystřídal tak v úřadu, jak již víme, M. Jana Vodičku. Pět dní poté začal Plácel zaznamenávat do register koncepty misivů určené nižší šlechtě (viděno dochovaným písemným materiálem).⁹⁸ Od roku 1593 působil Plácel často, jak dokládají registra, jako zástupce hradecké obce na zemském sněmu.⁹⁹ Do dochovaných register korespondence zapisoval naposledy 26. července roku 1604.¹⁰⁰

O jeho spolupracovnících toho prozatím víme málo. Otazník visí nad působením Václava Kotoula na pozici druhého písaře; Kotoul tento post zastával s jistotou ještě v lednu roku 1591. K roku 1594 máme doloženo, že mladším radním písařem byl Mikuláš Štípák.¹⁰¹ K roku 1597 je jako písař radní zmiňován Jan Libocký¹⁰², jenž je k roku 1605 uváděn jako přední písař. Jeho písmo lze identifikovat díky Plácelově zprávě, jež se stala jako pag. 1.589 součástí vazby register (1590) 1591–1597. Plácel v ní sděluje, že psaní pro urozenou paní Kateřinu Radeckou z Hustiřan a na Sedlici podle jeho „notule“ přepíše p. Libocký. Na straně 1.572 tento koncept skutečně dohledáme; byl vyhotoven ve stejný den jako Plácelova zpráva, tedy 6. ledna 1597.¹⁰³

Radní písaři zaznamenávali do dochovaných register především koncepty misivů adresovaných v naprosté většině případů *příslušníkům rytířského a vladyckého stavu*.¹⁰⁴ V registrech jsou dále doložena i znění misivů směřovaných vrchnostenským úředníkům.¹⁰⁵ Duhovenstvo vystupuje v registrech jak v pozici vrchnostenské,¹⁰⁶ tak v postavení církevních hodnostářů.¹⁰⁷ Vzácné jsou koncepty misivů zaslaných zemským úředníkům či jejich podřízeným (nejčastěji se v tomto případě vyskytují misivy určené hofrychtěři,¹⁰⁸ méně často podkomořímu).¹⁰⁹ Zcela výjimečně ve sledovaných registrech korespondence dohledáme koncepty misivů určených pánům a městům¹¹⁰. Jako příklad mohou sloužit některé

97 K Václavu Plácelovi naposledy podrobně Jana VOJTÍŠKOVÁ, *Václav Plácel z Elbinku, významná osobnost renesančního Hradce Králové (Příspěvek k dějinám purkrabství Hradeckého kraje)*, VLH 30, 2013 (v tisku).

98 *Registra (1590) 1591–1597*, pag. 72.

99 Viz ukázka v závěru tohoto příspěvku.

100 *Registra 1587–1591, 1596–1608*, fol. 474r.

101 *Registra (1590) 1591–1597*, pag. 1042.

102 Tamtéž, pag. 1589.

103 Další výzkum královéhradeckých úředních písemností městské provenience by měl na základě komparace s dalšími dochovanými prameny určit i další písaře činné v městské kanceláři. (Srov. pozn. 2.)

104 Jako příklad si uvedme list adresovaný v roce 1597 Hynku Bořkovi Dohalskému, ve kterém Hradečtí požadují, aby Dohalský přiměl svého poddaného Zikmunda Hrušku k zaplacení dluhu hradeckému radnímu Pavlu Kavinskému, jinak dojde k vyhlášení stavného práva (tamtéž, pag. 1612), popř. lze jako příklad uvést koncept misivu z roku 1593 určený rytíři Jiříkovi st. Vratislavovi z Mítrovic, v němž Hradečtí prosí o zapůjčení 400 kop gr. míšeňských (tamtéž, pag. 619–620).

105 Mimo jiné dopis určený „úředníku na Opočně“, ve kterém Hradečtí oznamují, že na žádost opočenského úředníka propustili z vězení Jana Maškova, jenž byl uvězněn kvůli spáchání smilstva. (Tamtéž, pag. 1064.)

106 Což dokládá např. misiv adresovaný proboštu poličského kláštera Šimonovi, v němž Hradečtí žádají, aby rukojmí zaplatili 3 kopy gr. míšeňských Jeronýmu Krejčimu. (Tamtéž, pag. 882.)

107 Jak je patrné např. ze záznamu misivu z roku 1600 adresovaného „administrátorovi a farářům konzistoře arcibiskupství pražského“. Hradečtí zde žádají o konfirmaci týkající se kněze Pavla Bítešského, který byl přidělen ke hradeckému kostelu sv. Anny. (*Registra 1587–1591, 1596–1608*, fol. 593v–594r.)

108 Např. *Registra (1590) 1591–1597*, pag. 950–951.

109 Např. *Registra 1587–1591, 1596–1608*, fol. 598r.

110 Podrobná evidence měst viz tab. č. 1 a 2.

zápisy v registrech 1587–1591, 1596–1608.¹¹¹ Tento jev je však skutečně výjimečný: pravděpodobně z důvodu nouze, kdy nebyla po ruce odpovídající registra (a o ně nám vzápětí půjde, neboť musíme předpokládat, že se vedla i čilá korespondence s představiteli pánů), se pro zápis využívala jiná. Písaři se však snažili tuto skutečnost uvést v pořádek, a proto dělávali v odpovídajících registrech poznámku, kde může být příslušný zápis dohledán.¹¹² Obdobně bylo toto shledáno v písařské praxi na Novém Městě pražském.¹¹³

Hodnotíme-li dochovaná registra korespondence a rekonstruujeme-li soudobý knihový systém, zvláště cenné jsou pro nás písařské poznámky dochované v registrech (1590) 1591–1597: informují nás, že kancelář v té době skutečně vedla ještě jednu řadu register korespondence. Na straně 887 je totiž u konceptu misivu určeného Ctiboru Smilovi Pecin-gárovi z Bydžína uvedeno: „*Jiný psaní sextern ad barones 1593*“.¹¹⁴ Pravděpodobně byl pro něho již dříve vyhotoven misiv, který byl výjimečně zachycen do register pro korespondenci s pány. Obdobně je tomu na pag. 937, kde je u dvou adres bez textu (v první je zachycen pardubický hejtman, ve druhé pan Adam Slatinský) uvedeno: „...*vide ty kopie v sexternu 2 ad barones*.“ Z těchto několika málo slov s výjimečnou vypovídací hodnotou se dozvídáme, že kancelář vedla ještě registra evidující znění odesílaných misivů, které byly primárně určeny příslušníkům panského stavu. Připomínku existence tohoto typu register lze zachytit i v registrech 1587–1591, 1596–1608. Na foliích 9, 10 a 11 se nachází taktéž odkaz na „*sextern ad barones 2*“. Dvakrát je v registrech vzpomínán *sextern ad barones 1589*.¹¹⁵ Bez bližšího určení je *sextern ad barones* uveden taktéž dvakrát.¹¹⁶ Je tedy pravděpodobné, že to byl *sextern* vedený ve stejné době jako aktuální *sextern ad equites*. Fakt, že v hradecké kanceláři byla korespondence pro příslušníky šlechty vedena podle jejich stavovské příslušnosti, potvrzuje konečně i dochovaný záznam, který informuje, že příslušná část register představuje „*Manuál listův poselacích ad equites k létu Páně 1589 založený*“.¹¹⁷ V těchto registrech je i odkaz na „*druhý sextern ad equites 1589, folio 8*“.¹¹⁸ K tomu ještě dodejme, že nejstarší doklad této specializace představuje zmínka v registrech 1587–1591, 1596–1608, kde je odkazováno na „*sextern 10 ad equites 85*“,¹¹⁹ tedy na rok 1585.

I v případě register (1590) 1591–1597 se s nadepisováním *sexternů*¹²⁰ setkáváme. Korespondence je zde výslovně určena „*ad equites*“¹²¹, tj. rytířům, či „*ad nobiles*“¹²², tj. urozeným. Tímto druhým pojmem se v jeho užším slova smyslu mínili příslušníci nižší šlechty,

111 V nich je zachycen kupříkladu koncept misivu adresovaný Jiřímu Bořitovi z Martinic („*Výsoce urozenému pánu panu Jiřímu Bořitovi z Martinic a na Smečově, římského císaře, Jeho Milosti, radě, nejvyššímu sudímu a kancléři Království českého...*“, *Registra 1587–1591, 1596–1608*, fol. 530r) nebo koncept misivu pro Adama ze Šternberka („*Výsoce urozenému pánu panu Adamovi z Šternberka, na Bechyni a Sedlci, Jeho Milosti císařské radě, nejvyššímu sudímu dvorskému, místodržícímu úřadu nejvyššího pana hofmistra Království českého...*“, *Tamtéž*, fol. 537r.) Koncepty misivů adresovaných pánům („*Výsoce urozeným*“) se objevují v registrech 1587–1591, 1596–1608 i na fol. 464r, 474v, 491r, 516v.

112 Viz odkazy v pozn. 115.

113 Srov. J. VOJTÍŠKOVÁ, *Pisemná komunikace*, zvl. s. 104–110.

114 V 16. a 17. století se v latině používalo pro označení příslušníků panského stavu substantivum *baro*.

115 *Registra 1587–1591, 1596–1608*, fol. 167v, 192v.

116 *Tamtéž*, fol. 287r, 348r.

117 *Tamtéž*, fol. 138r.

118 *Tamtéž*, fol. 305v.

119 *Tamtéž*, fol. 92v.

120 *Sextern* vzniká šestinásobným přeložením jednoho (v tomto případě papírového) dvoulistu.

121 Srov. *Registra (1590) 1591–1597*, např. pag. 1, 33, 55, 83.

122 Např. *tamtéž*, pag. 1695.

vладыkové, kteří neměli stavovská práva, ale vlastnili erb. V hradeckém prostředí mezi ně patřili např. Balbínové z Vorličné, jejichž jméno je v registrech také doloženo.

Obdobnou specializaci při vedení register máme s jistotou doloženou z činnosti novoměstské kanceláře, kde v závěru 16. století existovala vedle samostatné řady register s městskou korespondencí a řady s korespondencí určenou císaři a zemským úřadům také jedna řada register pro korespondenci s představiteli panského stavu a jedna s rytíři a vладыky. U staroměstské kanceláře, nejvyvinutější městské kanceláře v Českém království, musíme se specializací také počítat, ale bohužel se žádná její registra nedochovala. Z kutnohorské kanceláře jsou pro dobu předbělohorskou dochována pouze čtyři rozsáhlá registra. Podrobíme-li je pramenné sondě, zjistíme, že s největší pravděpodobností tamní kancelář vedla pro městské i šlechtické adresáty jedna společná registra. Tato skutečnost by v podstatě i odpovídala tehdejšímu poklesu významu města jako celku. Naopak doklad o existenci dvou specializovaných řad register pro korespondenci se šlechtou poskytuje v případě Hradce Králové svědectví o jeho hospodářské atraktivitě. Z hlediska obsahového totiž předbělohorským registrům dominují záležitosti vymáhání pohledávek. U hospodářsky vyspělejších měst bývají dlužníci zachyceni více na straně adresáta. Podobně tomu bylo např. při detailní pramenné sondě týkající se vazeb Nového Města pražského a jeho adresátů z městského prostředí na přelomu 80. a 90. let 16. století.¹²³ I v případě Hradce Králové se toto potvrzuje.¹²⁴ Mimo záležitosti týkající se finančních pohledávek jsou v hradeckých registrech často zaznamenány i misivy, ve kterých jsou zachyceny rozmanité žádosti. Hradecká městská rada tak např. odesílá různým vrchnostem prosby poddaných, kteří požadují propuštění z poddanství a vydání „*zhostního listu*“.¹²⁵ Mnozí z těchto poddaných tak činili kvůli naději na lepší ekonomické uplatnění na hradeckých gruntech. Potvrzuje se tak atraktivita města i na regionální úrovni.

V mnoha případech byla k odesílanému misivu připojena žadatelova žádost nebo zpráva osoby, jejímž jménem Hradečtí adresátovi psali. Text dokládající existenci těchto písemností, jejichž znění bohužel nebývalo zachycováno do register a díky nimž bývá obsah misivu stručnější, mívá obvykle podobu: „...*tomu z příležitostiho spisu porozuměti ráčíte*“.¹²⁶

Jednotlivé záznamy v obou dochovaných registrech jsou v naprosté většině koncepty odesílaných misivů.¹²⁷ Lze tedy o těchto registrech hovořit jako o konceptních.¹²⁸ V několika málo případech jsou doloženy i další kategorie vydávaných písemností,¹²⁹ mj. zhostní (výhostní) list¹³⁰ a věřící listy¹³¹. U některých zápisů věřících listů je použita metoda šetřící písarovu práci; podobně je tomu i u některých misivů. Abychom lépe pochopili princip písar-

123 K tomu srov. J. VOJTÍŠKOVÁ, *Písemná komunikace*, např. s. 266.

124 Např. Kateřina WIMMROVÁ, *Korespondence věnného města Hradce Králové se šlechtou v roce 1590 ve světle městských register*, Královéhradecko 5–6, 2009, s. 11–105.

125 Podrobnější analýza jednotlivých zápisů by měla v budoucnu rozřešit, jaké bylo postavení hradecké městské rady při řešení těchto záležitostí. K tomu srov. základní komunikační model, který se uplatňoval v písemné meziměstské komunikaci v době předbělohorské: J. VOJTÍŠKOVÁ, *Písemná komunikace*, zvl. s. 26–28.

126 *Registra (1590) 1591–1597*, pag. 1435.

127 V registrech 1587–1591, 1596–1608 je na fol. 529v dochován kundšaft, jenž je v tomto případě opisem doručené písemnosti, takže příslušný sextern pro její zaznamenání posloužil jako kopiař.

128 Další fáze výzkumu královéhradecké kanceláře, jež se bude realizovat v roce 2013, by měla ozřejmit postavení register v rámci kanceláře a jejich genezi. K této problematice srov. J. VOJTÍŠKOVÁ, *Písemná komunikace*, zvl. s. 86–91.

129 Srov. níže tab. č. 1 a 2.

130 *Registra (1590) 1591–1597*, pag. 965–966.

131 *Registra (1590) 1591–1597*, pag. 82 (4 věřící listy); též *Registra 1587–1591, 1596–1608*, fol. 522r (1 věřící list).

ské práce, uveďme si paginu 82, na níž jsou zachyceny opisy čtyř věřících listů. Pouze jeden je ale uveden v plném znění, přičemž část textu je podtrhána. Na levém dolním okraji téže strany jsou vepsány údaje, které si má čtenář, pokud chce zjistit podobu dalších věřících listů, dosadit místo podtrhaného textu. Obdivuhodný a o mnohém vypovídající je i přes toto občasně zkracování některých textů rozsah obou specializovaných královéhradeckých register korespondence. První čítají podle novodobého značení 599 folií, druhá 1.783 stran¹³². Už z těchto čísel je zřejmé, že Hradec v závěru 16. století udržoval čilé kontakty s okolními i vzdálenějšími příslušníky rytířského a vladyckého stavu. Co nám však ještě může prozradit základní diplomatický rozbor sledovaných písemností?

První registra s rozměry 23 x 34 cm jsou v inventáři vymezena roky 1588–1590 a 1597–1608. První zápis v registrech je datován 7. lednem roku 1588. Poslednímu konceptu misivu schází datace, neboť je poškozeno folio. Využijeme proto k základnímu vymezení této knihy předposlední text, který byl zachycen 30. května 1597. Tyto časové údaje dávají tušit, že zápisy v tomto svazku nejsou řazeny zcela v chronologické posloupnosti. Jako další doklad může sloužit koncept misivu na fol. 398v datovaný dnem 9. dubna 1591. Datem zápisu, který následuje po něm, a to na fol. 399r, je 22. říjen roku 1590. Podobných nesrovnalostí se v knize vyskytuje mnoho. Asi nejvýraznější vybočení z chronologického rámce zachytíme na fol. 530r–599v, kde se vyskytují záznamy datované lety 1597–1600, zatímco datace konceptu misivu z fol. 529v pochází z 27. dubna roku 1608. Z dalších zápisů, rušících chronologické schéma těchto register, lze uvést například misiv z 9. prosince roku 1587, adresovaný dohalickému úředníkovi Felixi Táborskému (fol. 61r): předchází mu zápis z 29. března 1588, následuje za ním text z 13. dubna 1588. Zmíňme i koncepty dvou misivů z 22. dubna 1596 (fol. 201v) a 24. května 1596 (fol. 204r), které jsou obklopeny dvěma texty z let 1589 a 1598. Podrobný rozbor jednotlivých zápisů tedy nakonec odhalil, že se jedná o svazek register, které obsahují zápisy z let 1587–1591 a 1596–1608. K důvodu roztržitého register se ještě vrátíme.¹³³

Jazykem této knihy je čeština (výjimku tvoří jen jeden latinský zápis na foliu 193r). Je psána zběžnou českou novogotickou kurzívou. Kromě písma Václava Plácela z Elbinku je v registrech zachyceno minimálně dalších 10 písařských rukou. Pravidelněji se současně objevují vždy tři písařské ruce, což by odpovídalo personálnímu obsazení kanceláře.¹³⁴

Foliace je v těchto registrech dvojí a v obou případech je novodobá. První, umístěná v pravém horním rohu, uvádí 610 listů. Je však pro dnešního badatele nespolehlivá, některá folia nelze dohledat. Na druhou stranu je však možným svědectvím, že tento svazek register byl v době označení jednotlivých listů rozsáhlejší. (To ovšem za předpokladu, že tehdy nedošlo při foliování k pochybení lidského faktoru.) Druhá foliace, nacházející se v pravém dolním rohu, čítá 599 folií. Je novější než foliace první, je udělána tužkou a odpovídá současnému počtu folií. K tomu je třeba doplnit, že hradečtí městští písaři používali foliaci, jak dokládají některé zmínky v registrech.¹³⁵ Ovšem folia si v sexternech spíše vzácně značili a v případě potřeby odkazovali na příslušné pořadí sexternu, popř. i na rok jeho vedení.

Velmi cennou informací je nedatovaná a nesignovaná zpráva dochovaná v Topografic-

132 Paginace těchto register je novodobá, provedená tužkou na dolním okraji jednotlivých stránek. Titulní list není paginován. K paginaci jsou použity arabské číslice. Na samém konci knihy se nachází 7 nepaginovaných prázdných listů.

133 K tomu srov. s. 43–45.

134 Srov. text k pozn. 66.

135 Srov. např. pozn. 156 či 161.

ké sbírce F v Archivu Národního muzea,¹³⁶ z níž se dovídáme, že „*kníha*“ se zápisy z let „1588–1604“ ležela nesvázaná až do roku 1832 na půdě královéhradecké radnice. Objevena byla „*proslulým vlastencem*“ Josefem Liboslavem Zieglerem (1782–1846), tehdy profesorem v Hradci Králové, který knihu nechal svázat. Velmi důležitá je zmínka o sexternech „*ad equites, ad nobilitatem, ad civitates*“, jež byly součástí tehdejší knihy. Z toho lze usuzovat, že v této době kniha obsahovala i složky, které se nedochovaly. Současné uspořádání register tedy neodpovídá stavu z doby vzniku oné zprávy, která vznikla nejspíše ve druhé polovině 19. století. O zápisech z let 1604–1608, tj. o těch, které pocházejí z doby po Plácelově smrti, se zpráva vůbec nezmiňuje. Nabízí se v této souvislosti domněnka, zda nám dochované sexterny byly vůbec součástí materiálu, který tvořil onu „*kníhu*“. Protože součástí oné zprávy je i přepis několika zápisů z tehdejších register, není nic jednoduššího, než po nich v současných svazcích pátrat. Tato sonda prokázala, že autor zprávy přepsal několik konceptů ze sexternů (nebo alespoň z jejich částí), které se dochovaly do dnešních dnů. Dokládá to např. nalezený koncept misivu pro Jindřicha („*Henricha*“) Matesa z Thurnu, který se nachází v registrech 1587–1591 a 1596–1608 na fol. 474v a 475r.

Registra měla i poté pohnutý osud a je v podstatě zázrak, že se dochovala. Po bližší neurčitou dobu totiž byla jejich část v soukromém vlastnictví. V roce 1972 byla za 810 Kčs odkoupena pracovníky archivu z antikvariátu, kam byla prodána paní Boženou Kohoutovou za 540 Kčs. Jednalo se o vdovu po univerzitním profesorovi z Olešnice na Blanensku. Kniha se v rodině dědila po prastrýci Josefu Kohoutovi, který působil od 14. června 1839 jako *actuaris in criminalibus* u magistrátu města Hradce Králové. To potvrzuje obsah oné zprávy, v níž její autor podotkl, že tehdejší knižní podobu register studoval společně s okresním soudcem Kohoutem. Registra, popř. jejich část, se tak nepochybně dostala do soukromého držení právě v době, kdy bylo zničeno mnoho hradeckých písemností úřední proveniencí. Současná vazba prvního svazku register, jež zachycují pouze zápisy z let 1587–1591 a 1596–1608, byla poté provedena v říjnu 1977. V rámci restaurování byla kniha mj. opatřena koženými deskami zdobenými slepotiskem s motivem kvítků, neboť před tímto zásahem desky postrádala.¹³⁷

Zaměříme-li se na písemnou produkci hradecké kanceláře ve světle tohoto svazku register, můžeme sledovat následující tabulku, z níž je patrné, že nejvíce dochovaných záznamů pochází z let 1588–1590. Ani tento soubor však není kompletní, neboť např. v rámci roku 1589 zcela schází 4. sextern. I tak jsou níže uvedená čísla skutečně poměrně vysoká. Porovnáme-li je s písemnou produkcí novoměstskou, tam se ročně vyhotovovalo pro tento typ adresátů cca 200 misivů.¹³⁸ Tyto údaje však nelze porovnávat bez hlubší úvahy zvláště proto, že v sobě obsahují složité hospodářské vazby, jež doposud nebyly podrobeny pramennému výzkumu. Bez povšimnutí nemůže zůstat ani fakt, že se v tomto svazku register nacházejí i zápisy z let 1591–1597, jež jsou obsahem zvláště druhého svazku register. Počty zápisů

136 ANM, Topografická sbírka F, Hradec Králové, *Výňatek z knihy dopisů Václava Plácela z Elbinga, kancléře města Hradce nad Labem 1588–1604*, nedatováno. K časovému vymezení této „*kníhy*“ je ovšem, nutno zpakovat, že Plácelovo písmo se v registrech objevuje až po jeho nástupu v dubnu 1591. Jeho rukopis nebyl pro 80. léta objeven ani v dalších třech úředních knihách dochovaných z této doby: v trhové knize 1575–1667, pamětní knize 1532–1757 a v knize na nájem a prodej masných krámů 1560–1803.

137 Rukopis obsahuje 10 novodobých volných listků, na kterých je v jednom případě obsažen regist zápisu, v dalším upozornění na určité zápisy týkající se Javorského knížectví, zbytek pak obsahuje odkazy na další archivní materiály. V knize je rovněž vložen list vyhotovený Leošem Rejmánkem 5. 9. 1972, na kterém jsou zaznamenány některé základní údaje o charakteru této knihy a o okolnostech, za kterých byla získána hradeckým archivem.

138 K tomu podrobněji J. VOJTÍŠKOVÁ, *Písemná komunikace*, s. 109.

z dalších let dokládají, že se s největší pravděpodobností nejedná o ucelený soubor záznamů a že se dochoval jen zlomek z původního počtu sexternů.

Rok	Celkový počet dochovaných zápisů	Z toho počet zápisů dalšího typu diplomatických kategorií	Z toho počet zápisů týkajících se měst
1587	9	0	0
1588	450 (z toho 5 přeškrtnutých nebo nedokončených)	0	2 města (Třebechovice ¹³⁹ , Jaroměř)
1589	450 (z toho 5 přeškrtnutých nebo nedokončených)	0	2 města (Chrudim, Sezemice)
1590	432 (z toho 7 přeškrtnutých nebo nedokončených)	0	3 města (Kouřim, Jaroměř, Trutnov nad Úpou)
1591	16 (z toho 1 nedokončený)	0	0
1596	2	0	0
1597	89 (z toho 3 přeškrtnuté nebo nedokončené)	0	0
1598	94	0	3 města (Čáslav, Rychnov ¹⁴⁰ , Litomyšl, Trachtín ¹⁴¹)
1599	57	0	0
1600	58	0	0
1601	51	0	0
1602	40	0	0
1603	49 (z toho 1 nedokončený)	0	0
1604	39	0	0
1605	43 (z toho 2 přeškrtnuté)	0	0
1606	40	0	0
1607	40	1 věřící list ¹⁴²	0
1608	29 (z toho 1 přeškrtnutý)	1 kundšaft ¹⁴³	0

Tabulka č. 1 - Písemná produkce misivů zachycená v registrech 1587-1591, 1596-1608

139 Dnešní Třebechovice pod Orebem.

140 Dnešní Rychnov na Kněžnou.

141 Pravděpodobně dnešní Strachotín na Moravě.

142 *Registra 1587–1591, 1596–1608*, fol. 522r.

143 Tamtéž, fol. 529v. Jedná se o opis kundšaftu, který vyhotovil úředník urozeného pána Viléma Miřkovského ze Stropčic, majitele vrchlabského panství, „Bartoloměj mladší Gráf, písař důchodní vrchlabský“.

Svazek **druhých register korespondence** byl výstižně pojmenován: „*Dopisování Králové Hradce urozeným léta 1591–1597*“. Kdy a proč se však tato část oddělila z původního celku a dostala nové pojmenování, nevíme. Registra čítají 1.784 stran. Na konci je připojeno ještě 7 nepopsaných a neznačených listů.

V inventáři jsou tato registra o velikosti 23 x 34,5 cm ohraničena lety 1591–1596. První zaznamenaný zápis pochází z 11. ledna roku 1591. K tomu je ale třeba dodat, že je na pag. 123 zachycen jeden zápis, který pochází ještě z listopadu roku 1590. Tento vklad je ohraničen zápisy, které na sebe bezprostředně nenavazují: předcházející je z 20. června roku 1591, následující (nacházející se na versu folia se záznamem z roku 1590) je ze 6. srpna 1591. Další nesrovnalosti se objevují zvláště v závěru register, kde jsou promíchány zápisy z roku 1596 a 1597. Jako příklad uveďme pag. 1.569, v jejíž horní části je nadepsáno: „*Ad nobilitatem sexternio primus 1597*“. První následující zápis pochází z 2. ledna roku 1597. Před touto složkou jsou však na pag. 1.568 zaznamenány koncepty z počátku prosince 1596. A zmiňme si ještě např. pag. 1.759, která je opět nadepsána jako nová složka („*ad nobilitatem sexternio*“) a nacházejí se na ní záznamy z listopadu 1596, na něž navazují chronologicky další zápisy z téhož roku. Poslední zápis je na pag. 1.783 a je ze 3. března 1597, ovšem předcházející zápisy jsou ještě z roku 1596. Kompletní nejsou např. ani zápisy z roku 1591, v jehož průběhu byly důsledně číslovány jednotlivé sexterny. Projdeme-li současná registra, zjistíme, že schází sextern č. 8. Obdobně nedohledáme v rámci následujícího roku sextern č. 6. I další roky nemají dochované všechny sexterny. Tato skutečnost nás tedy přivádí opět k závěru, že registra nejsou kompletní. Pravděpodobně tedy došlo k tomu, že se původní rozsáhlá vazba z 19. století, jejíž součástí byly koncepty misivů „*ad barones*“, „*ad equites*“, „*ad nobiles*“, a možná i nějaké sexterny korespondence „*ad civitates*“, rozpadla minimálně na dva celky. Je však též možné, že registra nebyla již kompletní ani v době svého nálezu. Na blíže nespecifikované ztráty totiž upozorňuje už i onen autor zprávy z 19. století.

Nynější vazba druhého celku je lepenková, hřbet a rohy jsou kožené. V současné době jsou částečně poškozeny pouze okraje jednotlivých listů a některé listy v zadní části knihy v souvislosti s korozí inkoustu.¹⁴⁴

Tato druhá registra korespondence jsou psána také převážně česky. Objevují se však i zápisy latinské (např. pag. 1.444–1.445) a německé (např. pag. 319). Písmo lze hodnotit jako zběžnou českou novogotickou kurzívu. Vedle písaře Václava Plácela z Elbinku se v knize objevují ve stejném období častěji vždy ještě dva písaři. Soudobý význam výše popsaných register misivů spočívá v tom, že podobně jako v jiných městech tyto knihy zpřehledňovaly emisi misivů a umožňovaly zpětný náhled na obsah listů poselacích, které již byly v určité záležitosti expedovány královéhradeckou městskou kanceláří. Potvrzuje se tak oprávněnost zařazení této písemnosti mezi pomocné kancelářské knihy.

144 Do knihy je pod názvem „*Stručné obsahy listů z knihy Dopisy urozených*“ včleněno 73 psacím strojem vyhotovených registů. Tyto registry jsou vytvořeny pro některé záznamy pocházející z roku 1591.

Rok	Celkový počet zápisů dochovaných v registrech (1590–1597)	Z toho počet konceptů misivů týkajících se měst	Z toho počet zápisů dalšího typu diplomatických kategorií¹⁴⁵	Počet konceptů misivů dochovaných v registrech 1587–1591, 1596–1608 (1620)	Celkový počet vydaných misivů týkajících se „urozených“
1590	1	0	0	432 (z toho 7 přeškrtnutých nebo nedokončených a 3 koncepty pro města)	423
1591	424 (z toho 9 přeškrtnutých či nedokončených)	6 měst (Chrudim, Nový Bydžov, Poděbrady, Vysocké Mýto, Pardubice, Hořice)	4 věřící listy ¹⁴⁶ , 2 instrukce (s. pag.) ¹⁴⁷	16 (z toho 1 nedokončený)	418
1592	555 (z toho 10 přeškrtnutých či nedokončených)	1 město (Hořice)	2 instrukce ¹⁴⁸ , torzo folia s pravděpodobně 3 instrukcemi (s. pag.) ¹⁴⁹	0	539
1593	489 (z toho 7 přeškrtnutých či nedokončených)	1 město (Jaroměř)	Na foliu nalepeno 7 kousků dobových textilií s uvedením odebraného množství a ceny (německy) ¹⁵⁰	0	480
1594	399 (z toho 14 přeškrtnutých či nedokončených)	2 města (Nové Město Hradiště nad Metují, Jaroměř)	1 instrukce ¹⁵¹ , 1 torzo svědomí ¹⁵² , 1 zhostní (výhostní) list ¹⁵³	0	380
1595	355 (z toho 10 přeškrtnutých či nedokončených)	0	Na torzu folia chaoticky zaznamenané části adres a salutací ¹⁵⁴	0	344
1596	329 (z toho 3 přeškrtnuté či nedokončené)	2 města (Nový Kolín nad Labem, Třebíč)	0	2	326
1597	326 (z toho 3 přeškrtnuté či nedokončené)	6 měst (Broumov, Prostějov, Nový Bydžov, Mýto, Staré Město Pražské, Nové Hradiště nad Metují)	1 instrukce ¹⁵⁵	89 (z toho 3 přeškrtnuté nebo nedokončené)	402

Tabulka č. 2 - Písemná produkce misivů v letech 1590-1597

Závěr

Z dosavadního diplomatického rozboru tedy vyplývá, že kancelářský personál vedl v poslední čtvrtině 16. století jednak *registra určená primárně pro styk s představiteli rytířského a vladyckého stavu*, jednak *registra pro korespondenci s pány*. S jistotou můžeme tvrdit, že minimálně byla vedena ještě jedna řada pro vydávané písemnosti týkající se meziměstských kontaktů. Pro toto tvrzení svědčí nejen fakt, že se v obou dochovaných registrech korespondence zachovalo jen velmi málo zápisů misivů, jejichž adresáty byla města, ale směřovatná je pro nás i výše vzpomínaná zpráva z 19. století. Rozhodujícím důkazem pro existenci *register zachycujících misivy určené městům* je pak několik zmínek v registrech 1587–1591, 1596–1608: „*Vide v sexternu ad civitates*“¹⁵⁶; „*sextern 21 ad civitates*“¹⁵⁷; „*sextern 20 ad civitates*“¹⁵⁸; „*sextern 7 ad civitates*“¹⁵⁹; „*sextern ad civitates, folio ultimo 29*“¹⁶⁰; „*sextern ad civitates*“¹⁶¹; „*sextern ad civitates 1590*“¹⁶². Z připojovaných řadových číslovek u jednotlivých sexternů můžeme vydedukovat, že *registra se záznamy misivů pro města* byla nejspíše rozsáhlejší než *registra sledovaná*, popř. i další předpokládaná. V podstatě by to potvrzovalo i závěry výzkumu, který byl uskutečněn v prostředí Nového Města pražského, a to pro období přelomu 80. a 90. let 16. století.¹⁶³

Vzhledem k významu východočeské metropole by nemuselo být pravděpodobně chybou se domnívat, že kancelář mohla vést alespoň ještě jedna zvláštní *registra pro kontakty se zemskými úřady, s králem či s královnou a jejím podkomořím*. V obou hradeckých regis-

145 Tyto zápisy jsou bez uvedení datace; nacházejí se v registrech mezi zápisy příslušného roku

146 *Registra (1590) 1591–1597*, pag. 82.

147 Přestože písemnost započítáváme (s ohledem na její dochování ve svazku register) do celkového počtu zápisů, je nezbytné zdůraznit, že toto není typická písemnost, která by byla zaznamenávána do předbělohorských městských register. Lze ji spíše řadit do kategorie spisového materiálu. Po projednání určité záležitosti na soudě či v radě byla obvykle napsána instrukce, komu a v jakém duchu má být koncipován list poselací. Spíše náhodně se tyto instrukce dochovaly. (K tomu srov. J. VOJTÍŠKOVÁ, *Písemná komunikace*, s. 89–90.) V pozdější době, kdy se pořádal příslušný městský fond, popř. kdy příslušná *registra* obdržela novou vazbu, se tyto dochované písemnosti (s ohledem na obsažené informace, nikoli však na typ písemnosti) přiřadily k registrům.

148 Tamtéž, pag. 559 a 491. Srov. pozn. 151.

149 Srov. pozn. 143.

150 Tamtéž, pag. 751. Přestože písemnost započítáváme (s ohledem na její dochování ve svazku register) do celkového počtu zápisů, je nezbytné zdůraznit, že toto není typická písemnost, která by se objevovala v předbělohorských městských registrech.

151 Tamtéž, pag. 927. Srov. pozn. 151.

152 Tamtéž, pag. 973.

153 Tamtéž, pag. 965 – 966.

154 Tamtéž, pag. 1.215. Přestože se jedná o části, které jsou příznačné pro misiv, nezařazujeme toto torzo mezi skutečně vyhotovované koncepty misivů. (Zápis připomíná záznamy, které vznikají v případě, že se pisatel při nějakém jednání nudí.)

155 *Registra (1590) 1591–1597*, pag. 1.589. Srov. pozn. 151.

156 Tamtéž, fol. 252v.

157 Tamtéž, fol. 17v.

158 Tamtéž, fol. 62r.

159 Tamtéž, fol. 84v.

160 Tamtéž, fol. 272r.

161 Tamtéž, fol. 348r.

162 Tamtéž, fol. 355r.

163 K tomu srov. J. VOJTÍŠKOVÁ, *Písemná komunikace*, zvl. s. 111.

trech korespondence lze také nalézt několik dokladů o tom, že královéhradecká kancelář vedla *registra pūhonů a dūhonů*, která zaznamenávala pohnutí před městský soud. K roku 1589 máme dokonce zachovanou tuto zmínku: „*Psaní vide v sexternu třetím pūhonův a dūhonův*“.¹⁶⁴ Na druhý sextern pūhonů odkazuje zmínka: „*Sextern pūhonů 2, folio 10*“, ¹⁶⁵ na čtvrtý: „*Sextern 4 pūhonů a dūhonů*“.¹⁶⁶

Absence opisů či konceptů písemností typu vidimusů, patentů, pasů, kvitancí, cedulí a listů zachovacích v dochovaných registrech vyvolává v případě královéhradeckého prostředí otázku, zda tamní kancelář nevedla ještě minimálně jeden typ register, který by sloužil pro koncepty či opisy vydávaných písemností tohoto druhu. V případě, že by tomu tak bylo, svědčilo by to ještě o vyšším stupni propracovanosti knihového a úředního systému královéhradecké městské kanceláře.

Ukazuje se tedy, že jedním z možných měřítek stupně vyspělosti jednotlivých městských kanceláří je mj. právě způsob vedení register. V podstatě platí, že u významnějších měst je propracovanější systém vedení přehledu o odesílané korespondenci i o ostatních vyhotovovaných písemnostech v městské kanceláři. Jinými slovy, městská registra v tomto smyslu představují svým způsobem cenný historický pramen, který odráží i význam a vyspělost určitého města jako takového. Nesporným důkazem je právě královéhradecká městská kancelář, jedna z nejrozvinutějších kanceláří v království, jejíž archivní fond bohužel v průběhu staletí zaznamenal citelné ztráty.

Příloha:¹⁶⁷

Ukázka I:

Instrukce a přísaha písaře Pavla, syna Mikuláše Kavinského

[160r] Pavlovi, Mikuláše Kavinského synu, tato instrukcí dána a čtena v přítomnosti otce a přátel jiných jeho feria 3 post Elizabet 1571.

Předkem, ve všech věcech a příčinách, cožkoli dělati, čeho se dotýkati aneb čehokoli doslejšchati v kanceláři bude, věrnost aby zachoval, ven toho nevynášel, jiným neoznamoval, nevypravoval přátelům, nepřátelům, známým, neznámým ani jinému žádnému člověku, a to pod žádným vymyšleným způsobem.

2. Cožkoli se jemu buď od Jich Milostí pana purgmistra, pánův aneb písaře Jich Milostí předního radního aneb na místě jeho, když by přítomen nebyl, druhého rozkáže a poručí, to aby dobromyslně a se vši chutí, rád, zachovaje při tom též¹⁶⁸ tejnost, věrnost, hotovost a pilnost, učinil a vykonal.

164 *Registra 1587–1591, 1596–1608*, fol. 248v. Další odkazy na existenci register pūhonů a dūhonů viz *Registra (1590) 1591–1597*, pag. 66 a 71. Odkazy na tyto sexterny se nachází mezi zápisy z roku 1589 (1. případ) a 1591 (2. případ).

165 *Registra 1587–1591, 1596–1608*, fol. 77v.

166 Tamtéž, fol. 339r.

167 Ukázky jsou editovány zvláště s přihlédnutím k „*Zásadám*“ od Ivana Štovička a kol.: Ivan ŠTŮVÍČEK a kol., *Zásady vydávání historických pramenů z období od počátků 16. století do současnosti*, Praha 2002. Odlišnosti se týkají přepisu doplňků a oprav textu, kdy byly po pečlivém uvážení zařazeny do textových poznámek, aby nedošlo k častému narušení plynulosti textu. Výsledná podoba transkribovaného textu koresponduje s jeho tehdejší hláskovou a morfologickou podobou. Platí to i o všech citacích z pramenů, které jsme do textu této statě zařadili.

168 Toto slovo je v originále psáno formou interlineární vsuvky.

3. Kněh, všelijakých vejpisův, zápisův, listův, rejstr¹⁶⁹, kteří sou v kanceláři, bez povolení a vědomí předního písaře aneb na místě jeho druhého, nepřemítal, se nedotejkal, v nich se nevertoval, do nich nic nevpisoval, neingresoval, z nich nic nevypisoval, nevyhledával rejstříků, vejpisů nevydával, k předěšlým a starým zápisům nic nepřidával, od nich neujímal, při nich nic neměnil. Těž jiným se vertovati, přebírat, čísti, do nich nahlídati nedopouštěl. A to tež¹⁷⁰ žádnému pod žádným vymyšleným způsobem ani sám od sebe, ani z návodu.

4. Cožkoli psáti bude, k tomu bedlivost i pilnost a mysl přiložil, aby každé slovo svými literami vlastními celými zouplna napsáno bylo. A z té příčiny i také z jiných mnohých žádných listův, vejpisův bez vědomí a přehlídnutí předního písaře aneb na místě jeho druhého z kanceláře žádnému nevydával. Do kněh nic vo svý újmě¹⁷¹, bez vědomí, dotázání, poručení a ukázání předního písaře aneb druhého nevpisoval, neingresoval. A to, co jemu k rukám, k ingrosování a psaní se podá, se vši péčí, bedlivostí vpi-soval tak, aby skrze nebedlivost knihy se daremně nemakulovaly a zápisův opravovati potřebi nebylo. K tomu žádného zápisu nezavíral, neodcházel, leč korigován¹⁷² a přehlédnut bude, aby se s originálem ve všem a všudy srovnal.

[160r/160v] 5. Když písaři radní při Jich Milostích páních sedí v radě, žádného do kanceláře nepouštěl, neuvozoval¹⁷³, nebral. A pakli by kdo přišel, jeho nezdržoval, ale hned odbyl, s ním rozprávek zanechal a sám z kanceláře svýmyslně a zbytečně nevycházel.

6. Každý čas a každý den aby časně k své práci nacházeti¹⁷⁴ se dal. A to sám¹⁷⁵ od sebe, bez pobídky a častého napomínání aneb pro něho posílání.

7. Ve všech jinech příčinách a potřebách k kanceláři přináležejících a příslušejících povolně a poslušně předním i druhým písařem se spravil.

8. A za tu práci a službu jeho má jemu od písařův radních dáváno býti každého týho dne 6 grošů č. Přijde do roka 10 kop 24 grošů míšeňských¹⁷⁶.

Přísaha

Přísahám pánu Bůhu všemohoucímu, Jich Milostím panu purgmistru a pánům i vši obci města tohoto Hradce nad Labem, že v této práci a službě, sa za služebníka do kanceláře přijat, předkem cti a chvály bůží, dobrého a poctivého Jich Milostí pana purgmistra, pánův a obce této hleděti a vyhledávati, věrnost, pilnost, bedlivost při tom, což mi v instrukci dáno, oznámeno a položeno jest, zachovati a při tom věrně a upřímě¹⁷⁷ státi. A v tomto povolání a práci mám zření a útočiště míti ve všem ku panu Janovi Kotoulovi, písaři přednímu, jím se řídit i spravovati a bez vůle jeho anebo v jeho doma nebytí bez vůle druhého písaře radního nic z kanceláře žádnému zjevně ani tejně žádným obyčejem nevyhledávati a nadto nevydávati.¹⁷⁸ Toho jinak¹⁷⁹ nečiniti pro přízeň, nepřízeň, lásku, nelásku, dary, nedary, ani pro jinou žádnou¹⁸⁰ lidskou vymyšlenou věc¹⁸¹. Tak mi toho etc.

169 V originále je toto slovo psáno formou interlineární vsuvky.

170 Poslední dvě slova by mohla být přepsána i ve formě *totěž*.

171 Poslední tři slova jsou v originále podtržena.

172 Poslední písmeno v tomto slově (*n*) vzniklo přepisem a částečným přeškrtnutím jiné litery (patrně *l*).

173 Je možné, že písmeno *v* ve slově *neuvozoval* vzniklo přepisem jiné litery, která je však nečitelná.

174 Je možné, že písmeno *i* ve slově *nachazetij* vzniklo přepisem jiného písmene, které je však nečitelné.

175 Původní podoba tohoto slova byla patrně tato – *samij*. Poslední dvě písmena jsou přeškrtnuta.

176 Před zkratkou pro míšeňské groše byla původně patrně umístěna zkratka pro groše české. Ta byla přeškrtnuta.

177 Transkripce respektuje staročeskou podobu tohoto příslovce.

178 Úsek *a wtomto powolani* je do textu včleněn formou marginální vsuvky, která je umístěna pod zápisem.

179 Za tímto slovem je přeškrtnuta litera *p*.

180 Úsek textu od slova *neczyniti* je v originále podtržen.

181 Slova *wymyslenau wiecz* jsou v originále podtržena.

Ukázka II.

[Pag. 685] Urozenému panu Václavovi Plácelovi z Elbinku, písaři¹⁸² soudou purkrabství Kraje hradeckého a přednímu radnímu v městě Hradci nad Labem, panu příteli a sousedu našemu zvláště milému.

Že ste nám psaním Vaším, co se jest na sněmě od stavu třetího, městskýho, dalo, i to¹⁸³, o čemž¹⁸⁴ nám věděti za potřebné bylo, v známost uvedli, Vám přátelsky děkujeme. A v pravdě¹⁸⁵ neradi to slyšíme, že taková roztržitost a nesvornost¹⁸⁶ mezi stavem naším městským jest, ani toho¹⁸⁷, co jest pan primátor staroměstský proti příkladu předkův našich před sebe bráti a¹⁸⁸ o¹⁸⁹ to, sa člověk rozumný, se¹⁹⁰ kdy pokusiti směl, o čemž nesmejšíme, aby od mnohých to jeho mluvení, předsevzetí a přílišná opatrnost schválena byla, ale o tom, dá-li Bůh¹⁹¹, při šťastném spolu shledání dále rozmlouvati budeme etc. Podle oznámení Vašeho tak bychom byli učinili a pro Vás vyslané¹⁹² s vozem a koňmi teprva v sobotu tuto příští odeslati, ale oznamujem Vám, že Mikuláš kočí bezpečice se na to, že jako dnešního dne vypraven bude, několik dní na to¹⁹³ očekával a v tom se pronesl, jestliže by¹⁹⁴ dne zejtrejšího¹⁹⁵ jeti neměl, že by déleji čekati svou škodou nemohl, nýbrž že by jinam odjeti musil¹⁹⁶. A protož nechť Vám a panu mistru to za stížné není, třídecti plecí vepřových odsíláme a za to žádáme, že to tak opatříte, aby těm [pag. 686] pánům podle oznámení¹⁹⁷ Matějovi Kotlářovi daného v neděli, dá-li Bůh, donešeny byly, pokudž na ten den doma nalezení budou moci býti. Jestliže byste pak to uznali, aby některému z pánův mimo toto naše poznamenání plece¹⁹⁸ jedno nebo dvě darováno býti mělo¹⁹⁹, bude míti²⁰⁰ mimo počet ještě dvě. A pakli by víceji jich zapotřebí bylo, podle²⁰¹ Vašeho²⁰² uznání budete moci některé osobě sníti, a kdež bude náležeti, odvěsti poručíte. Co se pak odeslání mihulí Jeho Milosti panu podkomořímu²⁰³ dotýče, žádáme, že nás u Jeho Milosti omluvna učiníte, že žádosti Jeho Milosti skutečně vykonati nemůžeme. Nebo s pilností na to²⁰⁴ se, kohož náleží, dotazující, nám oznámeno jest, že ani jedný mihule pro studenost vod nelapili, ba ani okem tohoto roku neviděli. Ale jakkoliv jest Jeho Milosti pánu tu připověď učiníte, jak nejdřív jich dostati moci budeme, že Jeho Milosti je ihned odeslati (by po naschválním poslu bylo) chceme. Dále co zapotřebí bude, od Matěje servusa spraveni budete. S tím etc Datum ve čtvrtek po neděli družebné, 1. Aprilis, léta etc. [15]93.

182 Slovo *Pisarži* je psáno formou marginální vsuvky.

183 Za tímto slovem jsou v originále na dalším řádku přeškrtnuta slova *y což*.

184 Poslední čtyři slova jsou psána formou marginální vsuvky.

185 Za tímto slovem je v originále přeškrtnuto mj. *negsme toho*. Zbytek přeškrtnutého textu je nečitelný.

186 V originále jsou poslední dvě slova *aneswornost* psána formou interlineární vsuvky.

187 Úsek textu od slov *že takova* je psán formou marginální vsuvky.

188 Za tímto slovem je v originále přeškrtnuta jedna či dvě litery.

189 Toto písmeno (*o*) je psáno formou interlineární vsuvky.

190 Za tímto slovem jsou v originále přeškrtnuta dvě slova, která nejsou čitelná.

191 Původní podoba tohoto slova byla v originále patrně *buhu*. Poslední písmeno je přeškrtnuto.

192 Slovo *wyslane* je v originále psáno formou marginální vsuvky. Před tímto slovem je v originále přeškrtnuta nečitelná litera.

193 Poslední dvě slova jsou nadepsána nad přeškrtnutým textem.

194 Za tímto slovem je v originále přeškrtnuto *yako dnessniho*.

195 Za tímto písmenem je v originále přeškrtnuta patrně litera *v*.

196 Za tímto slovem je v originále přeškrtnuto *za kterouž*.

197 První písmeno v tomto slově (*o*) vzniklo přepisem litery *v*.

198 Za tímto slovem je v originále přeškrtnuta jedna nebo dvě litery.

199 Za tímto slovem je v originále patrně přeškrtnuto *ma te*.

200 Poslední dvě slova jsou v originále psána formou interlineární vsuvky.

201 Za tímto místem je v originále přeškrtnuto *dobreho* a další dvě slova, která jsou však nečitelná (poslední slovo bylo psáno formou interlineární vsuvky).

202 Za tímto místem je na dalším řádku přeškrtnuto jedno nečitelné slovo.

203 Za tímto slovem je patrně přeškrtnuto *Mihuli* nebo *Miluli*.

204 Za tímto místem je v originále přeškrtnuto slovo, které je nečitelné.